DUMITRU LOŞONŢI

ETIMOLOGII PUŞCARIENE CONTROVERSATE (III)

În prezenta contribuţie continuăm analiza explicaţiilor etimologice date, acceptate sau respinse de Sextil Puşcariu pentru o serie de cuvinte, cele mai multe de origine latină.

ARÍN se întâlneşte în dacoromână cu variantele *ánin, ánine, arínde, aníne* etc., în aromână cu variantele *árin, anín* şi în meglenoromână în forma *rin.*

Iniţial, Sextil Puşcariu (în PEW) a acceptat, după HEM 1205 şi Densusianu HLR I 119, etimonul latin **alnīnus*, un derivat de la *alnus* 'arin', citând însă şi forma sardă *álinu* 'idem'.

Pe baza unei informaţii bibliografice mai bogate, în paragraful etimologic din DA va afirma că „etimologia e nelămurită, deşi legătura etimologică cu *alnus* e neîndoioasă" şi va menţiona cele două etimoane reconstruite propuse până atunci: lat. **alninus* şi lat. **alinus*, cel de-al doilea existent în LM, vol. I şi susţinut de Candrea (1905, p. 1120–1126) prin citarea formei sarde *álinu* şi a variantelor bănăţene cu accentul pe prima silabă: *ánin, ánine.*

În legătură cu **alninus*, Sextil Puşcariu afirmă că „rămâne însă neexplicată trecerea lui *ln* > *nn*", fiindcă „asemănarea cu *balneum* > **ba(n)neu* şi cu **alneu* > retoroman (surselvic) *oign* şi (engadin) *aign* [...] nu-i perfectă, întrucât în cazurile acestea avem grupul *lnį*", iar în legătură cu **álinus*, că acesta „ar putea corespunde însă şi lui *alnus*, cu epenteza obicinuită la sarzi, ca în *aliga* < *alga*, *ulumu* < *ulmus* etc." (PEW). După 20 de ani, Sextil Puşcariu (1924–1926, p. 1386) îl explică pe *arin*, ca şi pe sardul *álinu*, din lat. **alinus*. La această explicaţie se referă şi în 1994, p. 99 (lucrare definitivată în 1943), când, după ce dă exemple de cuvinte în care accentul s-a deplasat de pe silaba a II-a pe prima (*cắtină* < *cătínă* < lat. *caténa*, *cắnunt* < *cărúnt* < lat. *canūtus*), afirmă: „Cazul invers se pare că îl avem în *arín* (*anín*) alături de *ánin* (prin Banat)".

I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu, având convingeri diferite în legătură cu originea cuvântului, pur şi simplu nu-l inserează în CDDE, iar CADE îl lasă fără explicaţie etimologică.

**Alninus* mai e dat de TDRG[1], SDLR, DEX[1,2] (ca probabil) şi de BDG, iar **alinus*, de CDER. În DM, acesta din urmă apare fără asterisc, probabil din greşeală, pentru că până acum nu am reuşit să găsim sursa în care ar fi atestat.

Etimonul latin **alnius*, pe care îl propune MDA, poate fi o greşeală în loc de **alninus* (prin omiterea literei *n*) sau în loc de **alinus* (prin scrierea la locul greşit a literei *i*) ori o fază evoluată din **alneu(s)*. În românește, lat. **alnius* ar fi evoluat la **ánnį̯u* > **áńu* > *aiu* > *ai*. Cf. lat. *anni* (pl. lui *annus*) > rom. **annį̯i* > *ańi* > *ań* > *ai*).

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 206–216

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

În fine, în DELR, după menţiunea ca etimologia este nesigură, sunt reproduse ca probabile etimoanele **alninus* şi **alinus*, iar ca greşit, v.gr. *άλάνη*, propus de G. Giuglea. Printre dicţionarele citate la primul etimon figurează şi REW, numai că acolo cuvântul apare fără asterisc, urmat, între paranteze, de precizarea izvorului în care este atestat: *Lex Salica*. Textul este reprodus de Mihăescu LL, p. 28: „quattuor fustis alninos super caput suum frangere".

Aşadar, lat. *alnīnus* a evoluat în româneşte la *anín* > *arín* (prin disimilare), *ánin*, *árin* (prin deplasarea accentului).

BĂŞICÁ. PEW, urmat de DU, explică verbul *a se băşica* (ar. *bişicare*) din lat. *vesico, -are*, la fel ca Densusianu HLR, vol. I, p. 166, care indică sursa unde este atestat cuvântul latin („Théod. Priscien, *Euporiston*, éd. Rose, I, 88"). Din aceeaşi sursă, în Guţu 1983 găsim forma *vesico, -are*, iar în Mihăescu LL, p. 308, *vessicare*, dată şi în MDA. TDRG[1,3] menţionează ambele forme latine.

CDDE presupune o formă latină populară **bessīcare* [= *vesīcare*] (> alb. *pšik*, friul. *višia*, it. *vescicare*, v.fr. *vescier*, nprov. *vessigá*); CADE, **bĭssīcare* (scăpare în loc de *bessīcare*), iar REW, **vĕssīcare*, etimon la care Al. Graur (1937) nu are nicio obiecţie. Şi totuşi, SDLR, DM, DEX[1,2], BDG derivă cuvântul din *băşică*.

CDER îl dă derivat românesc, dar apreciază că poate proveni „şi direct din lat. *vessicare*". Şi DELR indică două posibilităţi: din lat. **vessicare* [sic!] sau din *băşică*.

DESCĂRCÁ. Densusianu HLR, vol. I, p. 169, PEW, TDRG[1,3], DU, REW, CADE, DEX[1,2], DDA, BDG, MDA socotesc că *a* (*se*) *descărca* (ar. *discarcu*, megl. *discarc*) este moştenit din lat. *discarricare*, care s-a păstrat şi în alb. *škarkoń*, *tšarkoń*, it. *scaricare*, log. *izgarrigare*, eng. *sk'arǵer*, friul. *disk'ariyá*, pv., sp., *descargar*, fr. *décharger*, cat., pg. *descarregar*. SDLR dă, greşind, etimonul cu asterisc. În FCLR 17 se admite şi posibilitatea formării de la *a încărca*, prin substituirea prefixului *în-* cu *des-*. În DLR se indică doar această posibilitate. Deci ar fi vorba de un cuvânt păstrat în 8 limbi romanice şi în albaneză, dar în română nu, ceea ce, evident, nu e de crezut. Pentru atestarea cuvântului latin, vezi Densusianu HLR, vol. I, p. 169 şi Mihăescu LL, p. 26.

DESCUIÁ. Pentru acest verb s-au dat mai multe soluţii etimologice: 1. lat. *discuneare* (atestat în forma *discuneatus*), care s-a păstrat şi în tir. *descognar*, sard. *diskundzare* (Densusianu HLR, vol. I, p. 169, PEW, DU, CADE, DM, DEX[1,2], BDG); 2. lat. *discuneare* sau derivat de la *cui* (SDLR); 3. lat. *discuneare* sau derivat de la *a încuia* (CDER, MDA); 4. derivat românesc de la *cui* (TDGR[1,3]); 5. „< lat. *discuneare* [...] sau derivat românesc de la *a încuia* ori derivat parasintetic de la *cui*" (FCLR) şi 6. derivat de la *a încuia*, prin substituire de prefix (DLR).

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

DESCÚLŢ este considerat element moştenit din lat. **dĭsculcius* (Meyer-Lübke 1894, p. 619; Candrea 1894, p. 78; PEW; CDDE, TDRG[1,3]; REW; DU; SDLR; DM; DEX[1,2]; BDG).

A. Graur (1937, p. 19) şi CDER apreciază ca mai probabilă derivarea de la *a (se) desculţa*, iar MDA indică doar această soluţie etimologică. DDA şi DLR dau etimonul ca atestat. El s-a mai păstrat în log. *iskultsu*, friul. *diskolts* şi în unele dialecte italiene (vezi CDDR, REW).

DESCULŢÁ (ir. *rescutsǫ*) a fost explicat din lat. *disculcio, -are*, atestat la Diomedes (PEW, TDRG[1,3], CADE, MDA, FCLR, p. 17). Nu ştim din ce motive în CADE, DM, BDG etimonul apare cu asterisc. Probabil din CADE l-a luat DEX[1,2], care admite şi posibilitatea derivării de la *desculţ*. După REW, DLR s-a format de la *desculţ*. Pentru atestările etimonului latin, vezi şi Mihăescu LL, p. 26, 290. Aceasta s-a păstrat şi în unele dialecte italiene (vezi CDDE).

DESPĂRŢÍ. Densusianu HLR, vol. I, p. 170 citează sursa în care e atestat lat. *dispartire* (= clasicul *dīspĕrtīre*) > rom. *a (se) despărţi*. Scăpând din vedere această informaţie, PEW explică verbul *a (se) despărţi* (ar. *dispartu*, megl. *dispart*) din lat. **dispartire*, păstrat şi în it. *spartire*, prov. *departir*, fr. *départir*, cat., sp., pg. *despartir*.

Deşi şi în CDDE se indică sursa în care este atestat şi tot ca atestat e dat şi în REW, etimonul apare cu asterisc în TDRG[1], CADE, SDLR, DM, DEX[1,2], BDA, MDA şi FCLR, p. 17, dar corect în DLR.

Îl consideră derivat de la *parte* CDER, TDRG[3]. În FCLR, p. 17 sunt acceptate trei posibilităţi: „lat. **dispartire* sau de la *împărţi* ori derivat parasintetic de la *parte*”.

DEZLEGÁ. În privinţa originii acestui verb, avem trei opinii: 1. moştenit din lat. *disligare* (Densusianu HLR, vol. I, p. 169; PEW; TDRG[1,3]; CDDE; DU; CADE; DM; DEX[1,2]; DDA; Mihăescu LL, p. 26, 290; BDG), care s-a păstrat şi în it. *slegare*, engad. *slier*, friul. *dizleá*, fr. *délier*, prov. *deslegar*, cat. *deslligar*, sp., pg. *desligar*; 2. derivat românesc de la *a lega* (SDLR, DLR) sau probabil derivat românesc (Graur 1937, p. 19); 3. < lat. *disligare* sau derivat românesc de la *lega* (CDER, FCLR 18).

DOGAR există şi în ar. în forma *dugar*. Este element moştenit pentru PEW; CDDE; Pascu 1916, p. 88; DU; REW; Rosetti 1986, p. 177 şi creaţie internă pentru TDRG[1,3]; CADE; Graur 1937, p. 19 („*dogar* este certainement un dérivé roumain de *doagă*”); SDLR; DM; DEX[1,2]; BDG; MDA; FCLR, p. 71.

CDER găseşte mai probabilă soluţia derivării interne cu suf. *-ar*. Din REW rezultă că lat. *dogarius* nu s-a păstrat numai în limba română, cum credeau Al. Rosetti (1986) şi Viorica Pamfil (1977, p. 207), ci şi într-un dialect romanic.

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

Forma *dugar* este etimologică. În dacoromână ea a fost modificată în *dogar*, sub influenţa lui *doagă*.

DUŞ. E un cuvânt popular, întrebuinţat mai ales la plural: *duşi*. DLR îl defineşte ‘stare sufletească, dispoziţie; toane, chef, capriciu’. Ne este familiar din graiul natal (Bonţida CJ) şi din multe localităţi din zona Someşurilor în expresia *a avea duşi*, pe care mulţi informatori ne-au glosat-o „a avea draci”; cf. şi în DLR: *a avea draci* = a fi rău dispus, enervat, furios, a căuta să facă rele.

Densusianu HLR, vol. I, p. 202 arată că „*Duşi* repose sur *dusius* qui est attesté dans quelques auteurs et dont l’origine celtique est confirmée par un passage de Saint Augustin, *De civit. Dei*, 15, 23: *quosdam daemones quos dusios Galii nuncupant* (cf. *Corp. gl.*, V, 597; A. Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, I, 1387). Le roumain *duşi* a conservé la signification de ‘démon, esprit malfaisant’; de même le rtr.”. Explicaţia este acceptată de DM, Mihăescu LL, p. 309.

PEW o respinge, afirmând că *duşi* este pl. cuvântului *duh*. Acelaşi lucru îl susţine Puşcariu şi în 1994, p. 287. DU îl compară cu *duh* (pl. *duşi*).

TDGR[1,3] e de părere că provine din participiul verbului *a duce*. CADE, MDA şi DLR îl consideră împrumutat din v.sl. *duša*, SDLR, din pl. *duši* (sg. *duhŭ* ‘duh’), iar Dorin Gămulescu (1974, p. 130), din scr. *duša* ‘anima’, ‘animus’. CDDE, DEX[1,2], BDG nu-l înregistrează.

Dusius figurează şi în REW, cu urmaşi în retoromană şi franceză.

ÎNFOCÁ. Verbul înseamnă 1. ‘a pune foc la ceva, a da foc, a aprinde, a arde (pe cineva sau ceva) în foc, a înfierbânta în foc, a încălzi la foc, a încălzi până la incandescenţă’; 2. (fig.) a se aprinde (de patimă, mânie, indignare etc.), a se înfierbânta, a se înflăcăra; a se pasiona; a se agita; a se excita; a se irita, a se surexcita’ (DA); 3. ‘a se înflama’, sens familiar nouă din graiul natal şi din zonă, atestat de DA la *înfocat* ‘inflamat’, *înfocare*, *înfăcăciune* şi *înfocătură* ‘aprindere’ (termeni din medicina populară).

Înfocat ‘cu febră’ şi *înfocăciune* ‘febră’ se folosesc în Maramureş (ALRR–Mar. I h 152), nordul Transilvaniei (ALRR–Trans. II h 199/242), jumătatea de nord a Crişanei (NALR–Criş. I h 190). CDDE îl consideră moştenit din lat. **infocare*, păstrat şi în it. *infocare*, log. *infogare*, v.fr. *enfouer*, v.sp., pg. *enfogar*.

**Infocare* nu figurează în REW. Forma normală trebuia să fie *a înfuca*, cu lat. *o* neaccentuat > rom. *u*. Probabil de aceea toate celelalte dicţionare (TDRG[1,3], CADE, DA, SDLR, DM, CDER, DEX[1,2], BDG, MDA) sau alte lucrări (FCLR, p. 24, 62) îl derivă de la *foc*. Cuvântul nu există in dialectele sud-dunărene.

Credem că aveau dreptate Candrea şi Densusianu (în CDDE). Cum a arătat Mihăescu LL, p. 27, 283, *infocare* este atestat în latina târzie cu sensul ‘a se inflama’, sensul vechi şi regional al lui *a se înfoca*. Permanenta legătură cu baza *focus* > *foc* a putut împiedica transformarea fonetică amintită mai sus.

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

ÎNSEILÁ. Verbul înseamnă ‘a coase, cu împunsături rare, în mod provizoriu, până la cusutura definitivă (care se poate face cu mai multă înlesnire şi mai multă grijă după această operaţie prealabilă); p. a n a l. a prinde o haină cu acul, numai aşa de formă, nu pentru mult timp’; 2. ‘a coase cu tighel’ (DA). Are mai multe variante: *însăila, însăiela, însela, înseilui.*

După LM, vol. III, p. 320 este foarte probabil ca *însăilare* să provină din lat. *insaliare* < *insalire* = *sarire* („foarte probabile co *insailare* [= *însăilare* = *însăila* – nota n., D.L.] e in locu de *insaliare*, ca *scaiba*, in locu *scabia*, co *insaliare* e in locu de *insalire* = *in-salire* = *sarire*, asiá in câtu sensulu primitivu allu coventului e ‘a lucra pre sarite, lassandu parti de lucru in intervalle mari’ ”). Cihac, vol. II, p. 324 îl explică din „v.sl. *šiti-šiją*, (*šivą*) suere, *šilo* subula [...]”. TDRG[1,3] îl derivă din substantivul *saiá* (pl. *saiele*) 1. ‘(învechit şi popular) ‘aţă pentru însăilat’; ‘p. e x t. cusătură provizorie cu împunsături rare; s p e c. (învechit) cusătură ornamentală cu împunsături rare’, explicaţie preluată de DM şi MDA.

G. Giuglea (în DR IV 1553) reconstruieşte un etimon latin **subellare* ‘a prinde cu acul’ (influenţat de *fibillare*). După N. Drăganu (1927–1928, p. 369), este împrumutat din ung. *szélel-* ‘a trage (cu cretă sau prin cusutul cu aţă albă) o linie pe marginea stofei, pentru ca să se poată tivi sau coase nasturii (bumbii) mai uşor’, un derivat de la *szél* ‘margine’.

Găsind neconvingătoare etimologiile propuse, Sextil Puşcariu, în DA, lasă cuvântul cu „etimologia necunoscută”. Explicaţia lui H. Tiktin (TDRG) nu i se pare plauzibilă din cauză că am avea a face cu un derivat, răspândit (şi) în Ardeal, „dintr-un cuvânt de origine turcească”. Cea a lui G. Giuglea, „din punct de vedere morfologic, e greu de admis”.

SDLR îl explică din goticul *insailjan* ‘a lega cu funii’, comparându-l totodată şi cu ung. *szál*.

Ion I. Russu (1948), după ce apreciază că etimologiile de până atunci sunt „inadmisibile [...] şi toate se elimină de la sine” (p. 182), explică verbul dintr-un etimon autohton reconstruit **insegillare*, format din arhetipul autohton „**segill-* a radicalului indoeuropean **seg (seng)* ‘a prinde cu ace (sau copcii), a înseila’; p. 182–183). Explicaţia este reluată în Russu 1981, p. 334.

CDER pleacă de la *sáilă* ‘aţă de însăilat’ [sic!] (cuvânt dat de SDLR din sudul Moldovei, dar cu sensul de ‘însăilătură’, şi explicat „indirect din germ. *Seil* ‘funie’ adică ‘aţă’ ”), care ar proveni, din *săiálă* („deşi schimbarea de accent apare rar”), acesta fiind un singular nou refăcut după *saiele*, pl. lui *saia*. BDG, DEX[1,2] îl compară cu *saia*. DU, CADE nu dau explicaţie etimologică.

Cum a arătat Mihăescu LL, p. 290, *a înseila* este moştenit din lat. *insiliare* ‘a înseila’, atestat în latină.

LĂUDĂCIÚNE este un cuvânt învechit, care înseamnă ‘laudă’. În ar. are forma *(a)lăvdăciune*.

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

Pentru PEW, CDDE, DA, CDER şi DDA, este moştenit din lat. *laudatio, -onem*. CDDE precizează că s-a păstrat şi în portugheză (*louvação*). REW nu-l înregistrează.

Este derivat de la *a (se) lăuda* (cu suf. *-ăciune*) în MDA şi (cu suf. *-ciune*) în DLR. Alte dicţionare nu-l înregistrează.

LEGĂMÂNT (ar. *ligămintu*) este explicat de PEW, Pascu 1916, p. 49, TDRG[1], CADE, REW, SDLR, DM, DEX[1,2], BDG, MDA din lat. *ligamentum*, păstrat şi în it. *ligamento*, pg. *liamento.*

În DA, Sextil Puşcariu admite că poate fi „derivat din *lega*, prin suf. abstr. *-ământ* sau moştenit din lat. *ligamentum* ‘legătură’ ”.

În CDER, DLR, FCLR, p. 154 este derivat din *a lega*, cu suf. *-(ă)mânt.*

MUŢÍ. Verbul *a muţi* este explicat de PEW, CDDE, CADE, REW din lat. **mutire* (< clasicul *mutescere*), care s-a păstrat şi în v.fr. *muir* şi în prov. *mudir*. TDRG[1,3], DLR, DEX[1,2], BDG, MDA îl consideră derivat din adj. *mut.*

OLÁR este explicat din lat. *ollarius* de PEW; CDDE; Pascu 1916, p. 88; DU; CADE; REW; DM; Mihăescu LL, p. 288; FCLR, p. 69 şi considerat derivat românesc de DEX[1,2], DLR, BDG, MDA. După A. Graur (1937, p. 30), este „fait très probablement en roumain sur *oală*”, iar după CDER, „probabil din lat. *ollarius*”. S-a mai păstrat în piemontezul *olé*, v. fr., prov. *olier*, cat. *oller*, sp. *ollero*, pg. *oleiro.*

Ollarius a evoluat în mod normal la *ular*, formă conservată în ar. şi, regional, în dacoromână. A fost notată de Emil Petrovici în Peştişani GJ (ALR II 6480/836). Ca nume de familie, *Ular* a fost semnalat în Ţara Haţegului HD (vezi Densusianu 1915, p. 79). Din *ular* s-a refăcut forma *olar*, sub influenţa lui *oală.*

RUGĂMÂNT (megl. *rugămint*) este considerat de PEW şi Pascu 1916, p. 49 moştenit din lat. *rogamentum.* REW îl dă s.v. *rogare*, la capitolul derivate, dar precizează că „*rugământ* entfernt sich begrifflich von ROGAMENTUM”.

TDRG[1,3], CADE, CDER, DEX[1,2], BDG, MDA, FCLR, p. 154 îl derivă din *a ruga.*

SCRÉME. Verbul *a se screme* a fost explicat de Cihac, vol. I, p. 248 din lat. *exprimere*, care are, printre altele, sensurile: 1. ‘a face să iasă prin apăsare, a extrage; 2. ‘(fig.) a face să iasă cu greu, a stoarce, a scoate, a smulge etc.’ (Guţu 1983). Etimologia a fost acceptată de DU, REW, CDER, DLR, MDA.

Sextil Puşcariu (1901, p. 828) consideră că etimonul acesta este bun pentru ar. *sprimeare* ‘sforţările pe care le face femeia când naşte’, dar nu şi pentru *a se screme*, precizând că „sensul de ‘sforţări făcute pentru a-şi descărca stomacul’, pe care îl are cuvântul dacoromân, ne face să ne gândim involuntar la *excrementum*”. După părerea lui, *a se screme* reprezintă „un tip **excrēmere*, născut din fuziunea lui

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

e x p r i m e r e cu e x c r e m e n t u m". Explicaţia aceasta a fost menţinută în PEW şi în Puşcariu 1931–1933, p. 114. A contestat-o Ov. Densusianu (în „Romania", XXXIII, 1904, p. 285). Plecând de la ea, unele dicţionare dau etimonul *exprimere*, dar urmat de precizări: „*k* für *p* nach *excrementum* 'Auswurf' od. Dissimilation von *p*–*m* zu *k*–*m*" (TDRG[1,3]), „influenţat de *excrementum*" (CADE), „supt infl. lui *excrementum*" (SDLR), „după *excrementum*" (DM). DEX[1,2] nu-l dă, limitând explicaţia etimologică la „cf. lat. *excrementum*". BDG îl lasă fără etimologie.

După G. Giuglea (1921–1922, p. 402), substituirea lui *p* cu *c* ar fi rezultatul contaminării cu vechi germanul *krimman*, ipoteză respinsă de Al. Rosetti (1986, p. 223) şi CDER.

URĂCIUNE (ar. *urăciune*) este un cuvânt rar, care înseamnă 'binecuvântare, urare'. După PEW, este continuatorul latinescului *oratio, -onem*, păstrat şi în prov. *orazo*, fr. *oraison*, sp. *oracion*, pg. *oração*. Aceeaşi opinie o au G. Pascu (1916, p. 24), Densusianu HLR, vol. II, p. 501, Al. Rosetti (1986, p. 532), DDA, Cătălina Vătăşescu (1997, p. 413) etc.

SDLR admite derivarea din „*urez* sau lat. *auguratio, -onis*". TDGR[1,3], DLR şi MDA îl derivă greşit de la *a ura* (cu suf. *-ăciune*), ignorând faptul că forma din Codicele Voroneţean este *urăciure*, deci cu rotacism, şi că rotacismul este un fenomen fonetic caracteristic elementelor latine din limba română.

VĂRGÁT. PEW îl consideră moştenit din lat. *vĭrgatus*, ca it. *vergato*, fr. *vergé*. REW completează cu prov. *vergat*. Aceeaşi explicaţie o găsim şi în CADE şi avem convingerea că este cea justă.

După A. Graur (1937, p. 40), „est fait en roumain sur *vărga*" [sic!]. CDER îl menţionează între derivatele de la *vargă*, cu precizarea că „ar putea să provină şi din lat. *vĭrgātus*". Pentru TDRG[3], SDLR, DM, DEX[1,2], BDG, MDA şi DLR este derivat românesc de la *vargă* cu suf. *-at*.

În aromână şi meglenoromână are forma *virgat*.

VÂNÁ. PEW, CADE, SDLR, DM, DEX[1,2], CDER, MDA explică verbul *a vâna* din etimonul latin reconstruit **veno, -are* în locul clasicului *venor, -ari*.

REW îl dă fără asterisc, deci ca atestat, dar nu indică sursa în care se găseşte. TDRG[3], DU, ILR, vol. II, p. 308 şi DLR indică etimonul *venari*, ceea ce este greşit, pentru că, după cum se ştie, în latina populară verbele deponente (= verbele cu formă pasivă şi înţeles activ) devin verbe active, trec la flexiunea activă. „În limbile romanice, din flexiunea deponentelor n-a rămas nicio urmă" (ILR, vol. I, p. 169).

După cum a arătat Teresa Ferro (2003, p. 70), forma activă *venare* în loc de *venari* se întâlneşte la Plaut şi apoi la diverşi autori.

VÂNÁT 1. '(mai ales în legătură cu verbe ca *a ieşi, a umbla, a merge, a se duce* etc.; adesea precedat de prepoziţia *la*) faptul de a vâna; vânătoare'; 2. 'ceea ce vâ-

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

nează cineva; (la pl.) diferite soiuri de animale vânate; p. r e s t r. carnea unui animal vânat'; 3. (rar) pescuit (DLR) este explicat de PEW, DU şi REW din lat. *venatus, -um* 'idem' (vezi Guţu 1983), păstrat şi în cat. *venat*, sp. *venado*, pg. *veado*.

CADE, DM, DEX[1,2], DLR şi TDRG[3], FCLR, p. 284 îl socotesc formaţie românească de la *a vâna*. A. Graur (1937, p. 39) apreciază că „est plus probablement un dérivé roumain", opinie preluată şi în ILR, vol. II, p. 169. După CDER, poate fi şi „direct din lat. *venatus*". MDA indică ambele posibilităţi. SDLR şi BDG nu dau explicaţie etimologică.

În Psaltirea Hurmuzachi găsim forma *vârat* pentru *vânat* (vezi Densusianu HLR, vol. II, p. 115).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

ALR II = Material inedit, adunat de Emil Petrovici pentru ALR II (aflat la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca al Academiei Române).

ALRR–Mar. = Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

ALRR–Trans. = Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

BDG = Vasile Breban, *Dicţionar general al limbii române*. Ediţie revăzută şi adăugită, vol. I–II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992.

CADE = *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*. Partea I. *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi*, de I.-Aurel Candrea, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1931].

Candrea 1894 = Aureliu Candrea, *Câteva substrate latine vulgare*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, VII, 1894, fasc. 1, p. 68–96.

Candrea 1905 = I. Aureliu Candrea, *Din elementele latineşti ale limbii române*. Seria III, în Conv.Lit. XXXIX, 1905, p. 1120–1126.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine* [A–Putea], Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Comp. Societate Anonimă, 1907–1914.

CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

Cihac I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, [vol. I.]. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort s/M., Ludolphe St-Goar, 1870; [vol. II.]. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort s/M., Ludolphe St-Goar, 1879.

CL = „Cercetări de lingvistică", Cluj, I, 1956 şi urm.

ConvLit. = „Convorbiri literare", Iaşi, apoi Bucureşti, I, 1867–1868 şi urm.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române (DA)*. Întocmit şi publicat după îndemnul şi cu cheltuiala Maiestăţii Sale Regelui Carol I, Tomul I, Partea I, *A–B*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913; Partea II, *C*, Tipografia ziarului Universul, Bucureşti, 1940; Partea III, Fascicula I, *D–DE* [fără specificarea privind contribuţia Regelui], Bucureşti, Universul. Întreprindere Industrială a Statului, 1949; Tomul II, Partea I, *F–I*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria naţională, 1934; Partea II, Fasc. I–III. *J–Lojniţă*, Bucureşti, Tipografia ziarului Universul SA, 1937, 1940, 1948.

DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*. Ediţia a doua augmentată, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1974.

DELR = *Dicţionarul etimologic al limbii române (DELR)*. Volumul I, *A–B*. Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012.

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

Densusianu HLR = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I. *Les origines*, Ernest Leroux, Paris, 1901; vol. II. *Le seizième siècle*, Paris, Librairie Ernest Leroux, 1914–1938.

Densusianu 1915 = Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., Societate Anonimă, 1915.

DEX[1,2] = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, [Bucureşti,] Editura Academiei R.S.R., 1975; ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DLR = Academia Republicii Socialiste România, *Dicţionarul limbii române (DLR)*, serie nouă, Tomul VI, *Litera M*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965–1968; Tomul VII, Partea 1, *Litera N*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971; Partea a 2-a, *Litera O*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969; Tomul VIII, *Litera P*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Partea 1, 1972; Partea a 2-a, 1974; Partea a 3-a, 1977; Partea a 4-a, 1980; Partea a 5-a, 1984; Tomul IX, *Litera R*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975; Tomul X, *Litera S*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Partea 1, 1986; Partea a 2-a, 1987; Bucureşti, Editura Academiei Române, Partea a 3-a, 1990; Partea a 4-a, 1992; Partea a 4-a 1994; Tomul XI, Partea 1, *Litera Ş*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978; Partea a 2-a, *Litera T*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982; Partea a 3-a, 1983; Tomul XII, Partea 1, *Litera Ţ*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994; Partea a 2-a, *Litera U*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002; Tomul XIII, *Litera V*, Partea 1, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997; Partea a 2-a, 2002; Tomul XIV, *Litera Z*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2000; Tomul I, Partea a 3-a–Partea a 6-a, *Litera D*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006–2009; Partea a 7-a–Partea a 8-a, *Litera E*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009–2010; Tomul III, *Literele J, K, Q*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010; Tomul IV, V, *Litera L*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

DM = *Dicţionarul limbii române moderne*, [Bucureşti,] Editura Academiei R.P.R., 1958.

DR = „Dacoromania". Buletinul „Muzeului Limbei Române", I, 1920–1921 (apărut: 1921); II, 1921–1922 (apărut: 1922); III, 1922–1923 (apărut: 1924); IV, partea I şi partea a II-a, 1924–1926 (apărut: 1927); V, 1927–1928 (apărut: 1929); VI, 1929–1930 (apărut: 1931); VII, 1931–1933 (apărut: 1934); VIII, 1934–1935 (apărut: 1936); IX, 1936–1937 (apărut: 1938); X, partea I [şi partea a II-a] (apărut: 1941, 1943); XI (apărut: 1948).

Drăganu 1927–1928 = N. Drăganu, *Etimologii*, în DR V, 1927–1928, p. 328–378.

DU = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*. A cincea ediţiune, [Craiova,] Editura Scrisul Românesc, [1925].

FCLR = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea–al XVIII-lea*. Coordonator: Magdalena Popescu-Marin. Colectivul de elaborare: Eugenia Contraş, Cristina Gherman, Finuţa Asan, Rodica Ocheşeanu, Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

Ferro 2003 = Teresa Ferro, *Latino, romeno e romanzo. Studi linguistici*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003.

Gămulescu 1974 = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti–Pančevo, Editura Academiei R.S.R.–Novinsko preduzeće „Libertatea", 1974.

Giuglea 1921–1922 = G. Giuglea, *Cuvinte şi lucruri*, în DR II, 1921–1922, p. 327–402.

Graur 1937 = A. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în BL, V, 1937, p. 80–124.

Guţu 1983 = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniæ. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, vol. II, Bucuresci, Stabilimentul Grafic Socecu & Teclu, 1893.

ILR I, II = *Istoria limbii române*, vol. I. *Limba latină*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1965; vol. II, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

LM = A. T. Laurian şi I. C. Massim, *Dicţionarul limbei romane*, Bucureşti, tom. I (*A–H*), 1871 [în realitate: 1873]; tom. II (colaboratori Iosef Hodoş şi G. Bariţiu: *I–Z*), 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum şi cele de origine înduioasă*, 1871 [în realitate: 1877].

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. I–IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
Mihăescu LL = H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti–Paris, Editura Academiei R.S.R.–Les Belles Lettres, 1978.
Meyer-Lübke 1894 = Wilhelm Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Zweiter Band: *Formenlehre*, Leipzig, Fues's Verlag, O. R. Reisland, 1894.
NALR–Criş. = Ionel Stan, Dorin Uriţescu, *Noul Atlas lingvistic român. Crişana*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996.
Pamfil 1977 = Viorica Pamfil, *Despre elementele latine păstrate numai în limba română*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 205–208.
Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co, 1916.
PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1905.
Puşcariu 1901 = Sextil Puşcariu, *Studii şi notiţe filologice*, I. *Etimologii*, în ConvLit., XXXV, 1901, nr. 9, p. 813–832.
Puşcariu 1924–1926 = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, în DR, IV, 1924–1926, p. 1303–1409.
Puşcariu 1931–1933 = Sextil Puşcariu, *Etimologii*, în DR, VII, 1931–1933, p. 103–123.
Puşcariu 1994 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II. *Rostirea*, [ediția a doua,] Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.
REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. 3., völlig neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, Winter, 1935.
Rosetti 1986 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* Ediție definitivă, [Bucureşti,] Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.
Russu 1948 = Ion I. Russu, *Cuvinte autohtone în limba română*, în DR XI, [1948], p. 149–183.
Russu 1981 = I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1981.
SDLR = August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti (etimologii, înțelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Ediţiunea întâia, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1939.
TDRG[1,3] = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1903–1924; 3., neubearbeitete Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Cluj-Napoca, Editura Clusium. Band I. A–C, 2000; Band II. *D–O*, 2003; Band III. *P–Z*, 2005.
Vătăşescu 1997 = Cătălina Vătăşescu, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparaţie cu româna*, Bucureşti, Editura Vavila Edinf SRL, 1997.

Simbolurile pentru judeţe: HD = Hunedoara; CJ = Cluj; GJ = Gorj; MM = Maramureş; MS = Mureş; SB = Sibiu; SJ = Sălaj.

Când ne referim la materialul încă nepublicat adunat pentru atlase, după sigla fiecăruia (ALR I, ALR II, NALR) urmează numărul întrebării din chestionarul respectiv, despărțit prin bară oblică de numărul (numerele) cartografic(e) al(e) localității (localităților) anchetate. În cazul unor cuvinte sau sensuri menționate după DA, DLR ori MDA, am indicat şi sursele de unde aceste dicționare le extrag, utilizând abrevierile lor.

ABREVIERI

adj. = adjectiv; alb. = albanez(ă); ar. = aromân(ă); bg. = bulgar(ă); cat. = catalan(ă); cf. = (lat.) *confer;* clas. = clasică; dim. = diminutiv; dr. = dacoromân(ă); eng. = engadinez(ă); fig. = figurat; fr. = francez(ă); friul. = friulan(ă); h = hartă, hărți; ir. = istroromân(ă); it. = italian(ă); înv. = învechit; lat. = latin(ă); lat. dun. = latina dunăreană; lat. vulg. = latina vulgară; lit. = literar; loc. cit. = locul citat; Mold. = Moldova; magh. = maghiar(ă); megl. = meglenoromân(ă); ngr. = neogrec; n. n. = nota noastră; nprov. = neoprovensal(ă); nr. = număr; p. = pagină; p. a n a l. = prin analogie; p. e x t. = prin extensiune; pg. = portughez(ă); p. g e n e r. = prin generalizare; pl. = plural; pop. = popular; pref. =

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)

prefix; p. r e s t r. = prin restricție; prov. = provensal(ă); pș. = planșa; refl. = reflexiv; sard. = sard(ă); scr. = sârbo-croat(ă); sl. = slav; s.v. = (lat.) *sub voce* ‘sub cuvântul’; sp. = spaniol(ă); spec. = special; suf. = sufix; şi urm. = şi următorii, următoarele; tir. = tirolez; Trans. = Transilvania; ucr. = ucrainean; ung. = unguresc; v.fr. = vechi francez; v.gr. = vechi grecesc; v.sl. = vechi slav; v.sp. = vechi spaniol; var. = variantă; ve. = venet, din provincia Veneției; vol. = volum.

CONTROVERSIAL ETYMOLOGIES IN SEXTIL PUŞCARIU’S SCIENTIFIC WORK (III) (*Abstract*)

In the present study the author continues the analysis of the etymological explanations given, accepted or rejected by Sextil Puşcariu for some words, most of them having a Latin origin. For almost all of them, Sextil Puşcariu’s solution is correct.

Cuvinte-cheie: *Sextil Puşcariu*, *etimologie*, *arin*, *dogar*, *duş*, *a înfoca*, *a înseila*, *olar*.
Keywords: *Sextil Puşcariu*, *etimology*, *arin* ‘alder’, *dogar* ‘cooper’, *duş* ‘mood’, ‘demon fiend’, *a înfoca* ‘blush’, *a înseila* ‘to stitch’, *olar* ‘potter’.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21
institutul. puscariu@gmail.com

BDD-A22905 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 22:39:25 UTC)